

«Ιατρική ηθική δεοντολογία»

17/2/2001

Ομιλία του Μακ. Αρχιεπισκόπου και πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστοδούλου
κατά την επιστημονική Ημερίδα με θέμα: «Στοματολογία 2001»

ΒΑΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΗΘΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ

Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν Ὀδοντιατρικὸ Σύλλογο Ἀττικῆς καὶ τὸ
Στοματολογικὸ Τμῆμα τοῦ Νοσοκομείου «Ἀνδρέας Συγγρός» πού μου
ἔκαναν τὴν τιμὴ νὰ μου ἀναθέσουν τὴν ἐναρκτήρια ὀμιλία στὴν παρούσα
ἐπιστημονικὴ Ἡμερίδα. Μιά ὀμιλία πού πρέπει νὰ συνδυάζει τὴν ἠθικὴ
καὶ τὴν ἐπιστήμη. Στὶς ἡμέρες μας τὰ θέματα τῆς Βιοηθικῆς καὶ κυρίως τὰ
δημιουργούμενα ἀπὸ τὶς προόδους τῆς Γενετικῆς Τεχνολογίας ἔχουν
προσλάβει τεράστιες διαστάσεις. Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν συναφῶν
προβλημάτων ἔχει ἀνατεθῆ σέ γιατρούς, νομικούς, κοινωνιολόγους,
πολιτικούς, θεολόγους καὶ ἄλλους. Τελευταῖα ὅλο καὶ περισσότερο
ζητεῖται καὶ ἡ γνώμη τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτός εἶναι ἄλλωστε καὶ ὁ λόγος
συστάσεως πρό δύο ἐτῶν τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς πού
ὡς συμβουλευτικὸ ὄργανο τῆς Ἱ. Συνόδου ἔχει ἀναλάβει ὑπεύθυνη καὶ
πολύ δύσκολη ἀποστολή. Εὐχαριστῶ τὸ Θεό διότι ὑπάρχουν πολλοὶ πιστοὶ
καὶ εὐλαβεῖς ἰατροὶ πού θέτουν τὶς ὑπηρεσίες των στὴ διάθεση τῆς
Ἐκκλησίας. Καὶ εὐχαριστῶ καὶ πάλιν ὅλους σας καὶ ἰδίως τὸν ἀγαπητό
μου Καθηγητὴ Στοματολογίας κ. Γ. Λάσκαρη γιὰ τὴν τιμὴ τῆς ἐνταῦθα
παρουσίας μου. Σέ ὅλους εὐχομαί τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δύναμη
τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Κατὰ τὰ τελευταῖα 30 χρόνια ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη προώδευσεν ἀλματωδῶς,
παραδόξως ὅμως ποτέ ἄλλοτε ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ δέν ἀπειλήθηκε τόσο
πολύ καὶ τόσο ἄμεσα ἀπὸ τὴν πρόοδο αὐτή. Ἀλλὰ καὶ ποτέ ἄλλοτε οἱ
ἐπιστήμονες δέν συνειδητοποίησαν τόσο τραγικά τὶς εὐθύνες των ἀπὸ
μιὰν ἀλόγιστη διασπορά ἱατρικῶν μεθόδων, πού θά ἔθεταν ἐνδεχομένως
σέ κίνδυνο τὴν ἴδια τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος. Ἡ σχετικὴ
προβληματολογία γνωρίζει στὶς ἡμέρες μας ἀληθινὴ ἔξαρση, καθὼς
πληθύνονται ὁλονέν καὶ περισσότερο οἱ φωνές ἐκείνων πού,
ἀνησυχοῦντες ἀπὸ τὶς κυφορούμενες ἐξελίξεις, ἐπιδιώκουν τὸν
περιορισμό, μέσα σέ πλαίσια ἠθικῶν κυρίως κανόνων, τῆς επιστημονικῆς
ἔρευνας πρὸς ἀποσόβησιν ἀπευκταίων ἀποτελεσμάτων σέ βάρος τοῦ
ἀνθρώπου. Σέ διεθνές κυρίως ἐπίπεδο οἱ ἱατρικὲς ἐνώσεις, ἀλλὰ καὶ σέ
ἐθνικὴ κλίμακα, τὰ κράτη καὶ οἱ κυβερνήσεις ἀναζητοῦν ἕναν κώδικα

ήθικης ιατρικής συμπεριφορᾶς γενικής ὅπωςδήποτε ἀποδοχῆς, μέ ἀποφυγή κάθε δογματισμοῦ, πού θά ἀπέρρεε ἀπό τυχόν ἰδεολογικές, φιλοσοφικές, πολιτικές ἢ θρησκευτικές πεποιθήσεις τῶν ἰατρῶν, καί τίς συνακόλουθες παραμέτρους των, πού εἶναι ἡ προπαγάνδα, ὁ φανατισμός καί ἡ ἐπιβολή. Ἀναζητεῖται δηλ. μιᾶ "ἠθική" κατεύθυνση τῆς ἐπιστήμης μέ τόν μεγαλύτερο δυνατό μινιμαλισμό, ὥστε οἱ κατευθύνσεις της νά μήν προσκρούουν σέ ἐπί μέρους ζητήματα ἀμφισβητούμενης ὀρθότητος, ἀλλά νά συναντηθοῦν στά μεγαλύτερα καί σοβαρότερα θέματα, πού ἡ κοινή συνείδηση τοῦ χρέους ὁδηγεῖ ὅλους τούς ἀνθρώπους σέ μιᾶ συστράτευση καί συνευδοκία.

Βεβαίως ἡ ἠθική δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπαχθῆ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς ἕναν ἢ πολλούς νόμους, διότι συναρτᾶται μέ τή συνείδηση τοῦ καθενός. Ὅμως οἱ νόμοι ὡς κοινωνικοί ρυθμιστές τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς μποροῦν νά ἐκφράζουν ἠθικές ἀρχές, ὅπως αὐτές διαχρονικά βιώνονται στόν δικό μας εὐρωπαϊκό χῶρο ὑπό τήν ἐπίδραση τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητο, ἐπειδή δέν ἀρκεῖ στά πελώρια ζητήματα πού ἐγείρονται στή Βιο-ἠθική ἡ ἀτομική ἀπλῶς "ἠθική" θωράκιση τοῦ καθενός, μιᾶ καί οἱ βάσεις τῆς ἀτομικῆς λεγομένης ἠθικῆς εἶναι περισσότερο ὑποκειμενικές, ἐξαρθώμενες, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπό τίς φιλοσοφικές, πολιτικές καί γενικότερα ἰδεολογικές πεποιθήσεις τοῦ συγκεκριμένου ἀτόμου. Γνωρίζω ὅτι ἡ θέσις μου αὐτή θά συναντήσῃ τήν ἀντίδραση ἐκείνων πού δέν τήν ἀποδέχονται, ἐπειδή τοποθετοῦν στήν ἴδια μοῖρα τίς φιλοσοφικές των ἀντιλήψεις μέ τίς χριστιανικές ἀρχές τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Γι' αὐτό καί ἰσχυρίζονται ὅτι δέν ἔχουμε τό δικαίωμα οἱ χριστιανοί νά ἐπιβάλουμε, σέ τελευταία ἀνάλυση, τίς ἀρχές τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς πάνω στήν ἠθική ἰατρική δεοντολογία, ἐξαναγκάζοντας κατά κάποιο τρόπο στήν ἀποδοχή τους καί ἐκείνους πού δέν τίς ἀσπάζονται. Κατ' ἀρχήν θά ἤθελα νά παρατηρήσω ὅτι δέν ἐπιβάλουμε τίποτε καί δέν ἀναγκάζουμε κανένα νά ἀποδεχθῆ τίς ἀρχές μας. Τό ζήτημα τῆς ἠθικῆς ἰατρικῆς δεοντολογίας δέν εἶναι τῆς ἀποκλειστικῆς μας ἀρμοδιότητος. Μ' αὐτό ἔχουν καταπιασθῆ παγκόσμιοι ἰατρικές ἐνώσεις καί κυβερνήσεις. Ἐμεῖς, ὅπως καί πολλοί ἄλλοι, προσφέρομε τή συμβολή μας στήν ἀντιμετώπιση πρακτικῶν προβλημάτων, χωρίς νά ἐπιδιώκουμε τήν ἐπιβολή τῶν ἀπόψεών μας, καίτοι τίς κρίνομε αὐθεντικές, ὀρθές καί ἀναγκαῖες. Ὅμως κάθε δεοντολογία εἶναι ὑποχρεωμένη νά καταρτίσει κανόνες, νά διατυπώσῃ ἀρχές, νά συστήσῃ συμπεριφορές πού ἀναπόφευκτα ἐπηρεάζονται καί ἀπό τίς θρησκευτικές πίστεις ἐκείνων πού τίς καταρτίζουν καί ἐκείνων πρὸς τούς ὁποίους ἀπευθύνονται. Καί ἐπειδή ὁ λόγος σήμερα δέν εἶναι γιά τήν ἠθική ἰατρική δεοντολογία τῶν ἐσκιμῶν τοῦ Βορρᾶ ἢ τῶν πυγμαίων τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἀλλά γιά τήν ἠθική τῶν Ἑλλήνων ἢ καί τῶν Εὐρωπαϊῶν ἰατρῶν, θά ἦταν ἀνέρευστη καί ἄδικη κάθε γνώμη πού θά

ανάγκαζε τὰ διεθνή ἢ καί τὰ ἐθνικά ὄργανα τῆς δεοντολογίας νά ἀγνοήσουν αὐτό πού συνιστᾶ τό βᾶθρο τοῦ πολιτισμοῦ μας καί διέπει κατά βάσιν τήν κοσμοαντίληψή μας.

Μέ αὐτή τή σκέψη ἀπεφάσισα νά σᾶς ἀπασχολήσω μέ ὀρισμένα σημεῖα τῆς ἠθικῆς ἰατρικῆς δεοντολογίας, σάν συμβολή μου στή διατύπωση τοῦ κώδικα πού, ὅπως γνωρίζω, προετοιμάζεται γιά τίς χῶρες-μέλη τῆς Ε.Ε., σύμφωνα μέ τίς ἐπιταγές τῶν χωρῶν αὐτῶν καί τίς σημερινές συνθήκες. Στή χώρα μας ἔχει ἤδη γίνει σχετική προεργασία στόν τομέα αὐτόν. Παράλληλες κινήσεις γίνονται καί σέ ἄλλες εὐρωπαϊκές χῶρες, ὅπως στή Γαλλία π.χ., ὅπου συζητοῦνται σχέδια νόμων ἢ καί διατάξεις ἰσχυόντων νόμων γιά τή Βιο-ἠθική, πού ἀναφέρονται ἰδιαίτερα στήν ἔρευνα καί στήν ἀσκηση τῆς ἰατρικῆς, χωρίς νά θίγεται τό δικαίωμα στήν ἐπιστήμη, ἀλλά καί χωρίς νά τίθεται σέ διακινδύνευση ἡ ἀνθρώπινη ζωή καί ἀξιοπρέπεια. Πρόκειται γιά μιά προσπάθεια συλλογικῶν ὀργάνων πού συγκεντρώνει τό ἐνδιαφέρον ὄχι μόνο τῶν ἄμεσα εἰδικῶν ἀλλά ἑνός εὐρύτερου κύκλου ἐπιστημόνων, πού διαθέτουν εὐαισθησίες γιά θέματα πού ἄπτονται τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί ἀποβλέπουν στήν ἀποσόβηση κινδύνων πού ἀπειλοῦν τόν ἄνθρωπο. Ἦδη ἡ World Medical Association πού ἀντικατέστησε τήν προπολεμική Association Professionnelle Internationale des Medecins ἔχει στό ἐνεργητικό της ἀπό τό 1948 μέχρι σήμερα ἕνα πλῆθος ἀπό διακηρύξεις, κώδικες καθηκόντων, κανόνες συμπεριφορᾶς, βασικές ἀρχές ἰατρικῆς μέριμνας ἐν καιρῷ εἰρήνης καί ἐν καιρῷ πολέμου κ.λ.π., πού ἀποσκοποῦν στή λεπτομερέστερη περιγραφή καί καταγραφή τῶν κοινῶς ἀποδεκτῶν πλαισίων μιᾶς ἠθικῆς ἰατρικῆς δεοντολογίας. Ὅμως ἐγώ σήμερα ἐδῶ δέν πρόκειται νά ἀσχοληθῶ διεξοδικά μέ τή δεοντολογία τοῦ ἰατρικοῦ λειτουργήματος ἐν γένει. Θά προσπαθήσω νά καταθέσω μερικές ἀπόψεις μου ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός, ἐν εἶδει ἠθικῶν κριτηρίων, γιά τήν περαιτέρω ἀξιοποίησή των σέ σχέση μέ τήν ἠθική πλευρά τῶν ἰατρικῶν προβλημάτων. Δέν θά ἐξαντλήσω τό θέμα, μόνον μερικά σημεῖα θά θίξω πού, κατά τήν γνώμη μου, ἔχουν βαρύτητα καί δέν μποροῦν νά ἀγνοηθοῦν σέ μιά σφαιρική θεώρηση τῶν προβλημάτων πού γεννᾶ ἡ ἐπιστημονική πρόοδος τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης τοῦ καιροῦ μας.

1. Μέ βάση τή χριστιανική ἠθική θεωρῶ κορυφαία καί ἀδιαπραγμάτευτη τήν ἐσωτερική ἀξία τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὡς πολυσημάντου, ἀνεπαναλήπτου, ἀνεκτιμήτου καί μοναδικοῦ ὄντος ἐπί τῆς γῆς. Ἡ ἀξία αὐτή προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ ἔμψυχη εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμηθεῖσα μάλιστα μέ τή θεία ἐνσάρκωση στό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κατά τούς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἐν σμικρῷ μέγας» (Μ. Βασίλειος) καί «Θεός περιπολῶν ἐν σαρκί» (Μ. Ἀθανάσιος). Ἡ ἀναγνώριση τῆς θεμελιώδους αὐτῆς ἀρχῆς

συνεπάγεται άβίαστα και την αναγνώριση στον κάθε άνθρωπο του δικαιώματός του να απολαμβάνει σεβασμού και τιμής τόσο για τη ζωή του, όσο και για την ανθρώπινη αξιοπρέπείά του. Τό δικαίωμα αυτό είναι άπόλυτο και συνιστά ασφαλή όδηγό κάθε πρωτοβουλίας που έχει σαν αντικείμενό της τον άνθρωπο και την υγεία του. Η ζωή έπομένως του ανθρώπου είναι αγαθό άπαραβίαστο και άπόλυτα σεβαστό, γι' αυτό και τό δικαίωμα στη ζωή προηγείται του δικαιώματος στη σωματική άκεραιότητα, πράγμα που πρέπει να τηρείται ιδίως στις περιπτώσεις μεταμοσχεύσεων, τά κριτήρια των οποίων επιβάλλεται να είναι αντικειμενικά και άπολύτως ασφαλή. Άλλιώς υπάρχει κίνδυνος καταχρήσεων σε βάρος του ζωντανού δότη, εάν αυτός είναι πρόσωπο άνυπεράσπιστο. Επίσπευση του θανάτου του ή παραπλανητική βεβαίωση του πρέπει να άπαγορεύονται. Από την ίδια αρχή άπορρέει και ή ανάγκη να έπιτρέπεται στις περιπτώσεις αυτές ή άφαίρεση μόνον διδύμων οργάνων, και πάντοτε ύστερα από γραπτή και άνετηρέαστη συγκατάθεση του δότη, που θα δίδεται μέ πλήρη γνώση των συνεπειών της. Άλλά και ή άφαίρεση αυτή θα πρέπει να μήν μπορεί να άλλοιώσει την ψυχική ή βιολογική του υπόσταση. Παράλληλα και όταν ή άφαίρεση οργάνων γίνεται μετά τό θάνατο του δότη, θα πρέπει να λαμβάνεται πρόνοια για την έξασφάλιση του όφειλομένου σεβασμού στο ανθρώπινο σώμα και του άποκλεισμού κάθε είδους εκμετάλλευσης, ιδίως έμπορικής. Οί δύο βασικές αρχές που διέπουν τίς μεταμοσχεύσεις, ήτοι ή δωρεάν παροχή οργάνων και ή γραπτή συναίνεση του δότη, είναι άπόρροια της θεμελιώδους αρχής της άξίας του ανθρώπου, και γι' αυτό έχουν και αυτές άπόλυτο χαρακτήρα. Κρούσματα αντίθετης πρακτικής έχουν δυστυχώς αναφερθή. Μέχρι και στυγερά έγκλήματα σε βάρος νέων και άνυπεράσπιστων ανθρώπων από την Ασία έχουν καταγγελθή, που άποβλέπουν στην έξασφάλιση των αναγκαιούντων υγιών οργάνων, που πωλούνται σε πλούσιους λήπτες, ύστερα από προσεκτική έπιλογή, και σε άδρά τιμή. Η χρησιμοποίηση έξάλλου προϊόντων του ανθρώπινου σώματος και μάλιστα έμβρύων για σκοπούς καλλωπιστικούς και άλλους, άποτελεί βάνουση και έγκληματική άσέβεια προς τό πρόσωπο του ανθρώπου και δείχνει τό μέγεθος της έφευρετικότητας εκείνων που μπορούν να μεταβάλουν τά έπιστημονικά των εργαστήρια σε θαλάμους εκτελέσεως ανθρώπινων υπάρξεων που ώστόσο διεκδικούν δικαιώματα στη ζωή. Τά ίδια ισχύουν και για την άποτρόπαιη μελλοντική πρόβλεψη «δημιουργίας» κλωνοποιημένων όντων χωρίς έγκέφαλο, μόνο και μόνο προς έξασφάλισιν οργάνων για μεταμόσχευση.

2. Μιά παράλληλη προς την προηγούμενη και έξίσου θεμελιώδης ήθικη αρχή είναι και εκείνη που έχει σχέση μέ την έναρξη και μέ τη λήξη της ζωής. Μπορεί βέβαια οί έπιστήμονες να έρίζουν σήμερα ως προς την

οριοθέτηση τῶν δύο αὐτῶν ἀκραίων πόλων, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀνελίσσεται ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ὅμως δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι συμβατικά καί γι' αὐτό καί διαφυλονικούμενα, κάθε φορά τά ἐπιστημονικά ὅρια πού ἀναγνωρίζουν νομικά τήν ἀρχή τῆς ζωῆς. Ἡ ἠθική ἀντίληψη εἶναι ὅτι ζωή ὑπάρχει ἀπό τή στιγμή τῆς σύλληψης, τό δέ ἔμβρυο ἀπό τήν πρώτη ἡμέρα, καί ὄχι ἀπό τή 12η ἢ τή 15η, ζεῖ καί δικαιοῦται αὐτῆς τῆς ἠθικῆς ἀναγνώρισης καί προστασίας. Ἐπομένως κάθε ἐπέμβαση σέ βάρος του μέ τό πρόσχημα εἶτε ὅτι δέν ζεῖ, εἶτε ὅτι δέν ἔχει συντελεσθῆ ἡ ὀργανογένεση στό σῶμα του εἶτε ὅτι ἀποτελεῖ ἐξάρτημα τοῦ μητρικοῦ σώματος εἶναι ἀπό ἄποψη ἠθική ἀπόβλητη καί ὁ κόσμος κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν βασανιστικῶν συνεπειῶν τῶν ἀλογίστων ἐκτρώσεων ἀρχίζει σιγά-σιγά νά τό κατανοῇ καί νά διεκδικεῖ γιά λογαριασμό τῶν ἐμβρύων τά δικαιώματά των. Στά ἴδια πλαίσια ὀφείλει νά κινεῖται καί ἡ προγενετική διάγνωση, γιατί ἀλλιῶς μετατρέπεται σέ μιά ἐπιλεκτική πρακτική ἀνοσίας ἐπέμβασης τοῦ ἀνθρώπου στό ἔργο τῆς δημιουργίας, μέ συνακόλουθη συνέπεια τήν ἀνατροπή τῆς φυσικῆς τάξεως τοῦ κόσμου. Ἡ δυνατότητα τῆς ἐπιλογῆς τοῦ φύλου κατά προαίρεσιν, πού λέγεται ὅτι πολύ σύντομα θά εἶναι στή διάθεση τῶν μελλοντικῶν γονέων, καί ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς τῆς δυνατότητος γιά τήν ἱκανοποίησις ἐγωιστικῶν ἐπιδιώξεων καί σκοπῶν περικλείει μέγιστους κινδύνους, οἱ ὅποιοι σέ συσχετισμό μέ τήν ἐπιτευχθεῖσα ἤδη ἐξιχνίασις τοῦ γενετικοῦ κώδικα καί τοῦ DNA ἀπειλοῦν ἤδη τήν ἀνθρώπινη φυλή σέ περίπτωσι πού θά χρησιμοποιηθοῦν γιά στόχους π.χ. πολιτικοστρατιωτικούς πού κεῖνται ἔξω ἀπό τά νόμιμα καί θεμιτά ὅρια τῶν ἀνθρώπινων ἐπιδιώξεων.

Ἀλλά καί τό ζήτημα τῆς λήξεως τῆς ζωῆς, τό μεγάλο πρόβλημα τοῦ θανάτου, συγκεντρώνει μιά σειρά ἀπό ἐπιμέρους ζητήματα πού κινοῦνται σέ εὐρύ πεδίο, ἀπό τῆς εὐθανασίας μέχρι τῆς οὐσιαστικῆς κατάπαυσης τῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ κατά τρόπον φυσιολογικόν. Δίκες πού ἔχουν γίνει στό ἐξωτερικό ἐναντίον ἰατρῶν ἢ νοσοκόμων πού ἐφήρμοσαν εὐθανασία τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μορφῆς ἀπέδειξαν ὅτι τό πρόβλημα αὐτό δέν εἶναι εὐκόλο, ἐπειδή καί αὐτοί πού τοποθετοῦνται ὑπέρ τῆς εὐθανασίας ἰσχυρίζονται ὅτι μεριμνοῦν ἔτσι γιά τόν ἀξιοπρεπέστερο θάνατο τοῦ ἀσθενοῦς των. Γι' αὐτό θά πρέπει νά ἀναζητηθῆ ἕνα ἄλλο κριτήριο ἐδῶ, καί ὄχι ἀπλῶς ὁ σεβασμός στή ζωή καί στήν ἀξιοπρέπεια. Καί τό κριτήριο πρέπει νά εἶναι ὅτι κύριος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου εἶναι ὁ Θεός, πού μόνος αὐτός χορηγεῖ τή ζωή καί μόνος αὐτός τήν ἀφαιρεῖ. Τά κείμενα τῆς ἰατρικῆς δεοντολογίας τονίζουν τό καθῆκον τοῦ ἰατροῦ νά σώζει τή ζωή. Ὅμως ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτό δέν ἐπαρκεῖ. Πρέπει νά ἀναγνωρισθῆ ἐπιπλέον ὅτι κανείς δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἀφαιρεῖ κάτι πού δέν εἶναι δικό του. Ἀπό αὐτή τήν ἀρχή ἀπορρέει καί ἡ ἄρνησις στόν καθένα τοῦ δικαιώματος νά διαθέτει ὅπως αὐτός θέλει τή ζωή του

θέτοντάς την σέ κίνδυνο. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει «οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, ἠγοράσθητε γάρ τιμῆς».

3. Μὲ βάση τίς δύο προηγούμενες ἀρχές μπορούμε νά ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ ἱατρική ἔρευνα δέν εἶναι οὔτε ἀπεριοριστὴ οὔτε ἀνεξέλεγκτη. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ πρόοδος τῆς ἱατρικῆς ἔχει θεμελιωθῆ πάνω στήν ἔρευνα, πού δέν μπορεῖ παρά νά περάσει ἀπό τόν πειραματισμό στόν ἄνθρωπο. Ὅμως ἡ ἔρευνα αὐτή, εἴτε ἔχει σκοπό τῆς τῆς θεραπείας συγκεκριμένης νόσου εἴτε ἀποβλέπει γενικότερα στήν προαγωγή τῆς ἐπιστήμης, ὀφείλει πάντοτε νά λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τῆς τίς ἠθικές ἀρχές καί τίς πνευματικές ἀξίες, ὅπως αὐτές βιώθηκαν καί βιώνονται σήμερα στόν εὐρωπαϊκό χῶρο, καί ἰδίως τό σεβασμό στό ἀνθρώπινο πρόσωπο καί στήν ἀξιοπρέπιά του. Πειράματα στό ἔμβρυο, δοκιμές φαρμάκων σέ ἐθελοντές, παρατηρήσεις σέ ἀρρώστους, ὅλα ὑπόκεινται στόν πειρασμό νά ὑποταχθοῦν στίς ἀνάγκες τῆς ἔρευνας ἀντί οἰοῦντο τιμήματος χωρίς ἐγγυήσεις γιά τούς ἐθελοντές οὔτε γιά τίς συνθήκες διεξαγωγῆς τῶν πειραμάτων, τό εἶδος καί τίς συνέπειές των γιά τήν υἰεία ἢ καί γιά τή ζωή τῶν πειραματοζῶων. Καί ἐδῶ ὁ κίνδυνος καταχρήσεων ἐλλοχεύει, καθῶς ἐμφιλοχωροῦν ἀντιλήψεις, ὅπως ἡ ἐμπορικοποίηση τῶν πειραμάτων, ἡ υἰοθέτηση ἀπάνθρωπων μεθόδων πειραματισμῶν πάνω στό σῶμα ἐπὶ ἀτόμων πού δέν ἔχουν συνείδηση τῶν ἐνεργουμένων κ.λ.π. Ἐξάλλου εἶναι λογικό νά τηροῦνται καί ἐδῶ ὀρισμένες διαδικασίες, ὅπως ἡ προηγούμενη γραπτή συγκατάθεση τοῦ ἐθελοντῆ, ἀφοῦ τοῦ ἐξηγηθοῦν οἱ κίνδυνοι, καί κυρίως ἡ ἀπαγόρευση διεξαγωγῆς πειραμάτων ἐπὶ ἀνθρώπων, ἂν προηγούμενος δέν διεξήχθησαν τά ἴδια πειράματα ἐπὶ ζῶων μέ κατ' ἀρχήν θετικά ἀποτελέσματα.

Στίς περιπτώσεις αὐτές ἂν ἡ τεχνική ὑπερκεράσει τήν ἠθική, θά συμβῆ ἐκεῖνο πού ὅλοι ἀπεύχονται: θά ὑποταχθῆ τελικά ὁ ἄνθρωπος σέ ἐφαρμογές ἀπάνθρωπες καί ὁ ἀπέναντί του σεβασμός θά ἐξαερωθῆ καί τελικά θά ἐκλείψει. Τό ἴδιο θά συμβῆ καί ἂν ληφθοῦν μαζικά ἀναγκαστικά μέτρα ἐναντίον κατηγοριῶν ἀσθενῶν, ὅπως π.χ. αὐτοί τοῦ AIDS, πράγμα πού θά ὀδηγήσει στή δημιουργία γκέτο καί σέ μιᾶ ἀντικοινωνική, ἀπάνθρωπη καί ἀντιχριστιανική συμπεριφορὰ ἀπέναντι τῶν ἀσθενῶν. Στήν Κούβα διά νόμου ἐπεβλήθη ὑποχρεωτική ἐξέταση ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ γιά τήν ἐξακρίβωση τῶν θυμάτων τῆς ἀρρώστιας αὐτῆς. Οἱ εὐρεθέντες νά εἶναι φορεῖς θετικοί τῆς νόσου, ἐγκλείονται σέ ἀπομονωμένους χώρους καί καθίστανται ἀνίκανοι νά τῆ μεταδώσουν. Οἱ ἀρμόδιοι ἐξήγησαν ὅτι τό μέτρο ἐλήφθη ἀφ' ἑνός μὲν γιά τή νοσηλεία τῶν ἰδίων τῶν ἀσθενῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ γιά τήν προστασία τοῦ ὑγιοῦς πληθυσμοῦ. Ὅμως σοβαρά μπορεῖ νά ἀμφισβητήσῃ τήν ἠθικότητα μιᾶς τέτοιας ἀπόφασης ἐκεῖνος πού θά ξεκινούσε ἀπό ἠθικές βάσεις γιά νά

προσδιορίζει τη στάση του απέναντι και σ' αυτό ακόμη τό φαινόμενο τῆς μαζικῆς ὑστερίας ἐναντίον τῶν φορέων τῆς θανατηφόρου ἀρρώστιας. Στήν Εὐρώπη παρόμοιες πρακτικές ἀπεκλείσθησαν, καθώς ἐπίσης καί οἱ ἔλεγχοι στά σύνορα, ἐπειδή ἐκρίθη ὅτι μεγαλύτερη ἀξία ἔχει ὁ σεβασμός στήν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου καί στήν ἐλευθερία του, παρά ἡ μέριμνα γιά τήν προφύλαξη τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό μία μόλυνση, πού μπορεῖ νά ἐπιδιωχθῆ μέ ἄλλους τρόπους περισσότερο ἀνθρώπινους καί ὑγιεῖς.

4. Στόν τομέα τῆς γενετικῆς τά ἠθικά προβλήματα εἶναι ἐξόχως λεπτά καί δυσεπίλυτα. Ἐδῶ θά πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι ἰατρικές πρακτικές στόν τομέα τῆς ἀναπαραγωγῆς δέν θά πρέπει νά ἀναιροῦν τούς σκοπούς τοῦ γάμου καί τίς οὐσιώδεις ιδιότητές του οὔτε νά ὑποκαθιστοῦν τό ρόλο τῶν συζύγων ἢ νά ἀσκοῦν ἐξουσία πάνω στή ζωή καί στήν ταυτότητα τοῦ ἐμβρύου, γιατί ὁ σκοπός δέν ἀγιάζει τά μέσα. Ὁ κάθε ἰατρός ὀφείλει νά ἀπέχει ἀπό κάθε ἐπιδίωξη ἢ μορφή βιομηχανοποίησης τῆς διαδικασίας ἀναπαραγωγῆς, καθώς καί ἀπό κάθε χρησιμοποίηση τῆς νέας γενετικῆς τεχνολογίας γιά πολιτικούς ἢ στρατιωτικούς σκοπούς. Μέ αὐτά ἀναφέρομαι στήν τεχνητή γονιμοποίηση, στίς φέρουσες μητέρες, στά παιδιά τοῦ σωλήνα, καί σέ ἄλλες πρακτικές πού κατά τά τελευταῖα αὐτά χρόνια συνεχῶς ἐμφανίζονται καί ἀπό τό πειραματικό στάδιο μεταπηδοῦν στήν καθημερινή ἐφαρμογή. Ἡ βοήθεια τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης στά μὴ δυνάμενα διά τῆς φυσιολογικῆς ὁδοῦ νά ἀποκτήσουν παιδιά ζευγάρια θά πρέπει νά περιορίζεται μέχρι τοῦ σημείου πού δέν καταργοῦνται οἱ σκοποὶ τοῦ γάμου. Κατά συνέπειαν πρακτικές πού συνιστοῦν τέτοια ἀναίρεση πρέπει νά ἀποφεύγονται, ἐπειδή κατά τή χριστιανική ἠθική ἡ ἀπόκτηση παιδιῶν μέσα σέ νόμιμο γάμο δέν θεωρεῖται ἀποκλειστικῶς καί ὁ μόνος σκοπός τοῦ γάμου, ὥστε σ' αὐτό τό σκοπό νά ὑποτάσσονται ὅλοι οἱ ἄλλοι.

Πέραν αὐτῶν οἱ διαδικασίες πού συνάπτονται μέ τή γενετική σφαῖρα, καί ὅταν ἀκόμη εἶναι νόμιμες ἐνδέχεται νά μὴν εἶναι ἠθικές. Γι' αὐτό πρέπει νά ἀναγνωρισθῆ στόν ἰατρό, στή μαία καί στή νοσοκόμο τό δικαίωμα νά ἀρνηθοῦν τήν προσφορά ὑπηρεσιῶν, ὅταν αὐτές ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τίς προσωπικές τῶν ἠθικές ἀρχές. Σάν παράδειγμα θά ἔφερα τίς ἀμβλώσεις, πού σήμερα ἐπιτρέπονται ὑπό προϋποθέσεις ἀπό τό νόμο στήν πατρίδα μας. Δέν παύουν ὁμως ἐξ ἐπόψεως ἠθικῆς νά εἶναι ἐγκλημα φόνου ἐναντίον ἀθώας καί ἀνυπεράσπιστης ζωῆς. Κανείς νόμος δέν μπορεῖ ποτέ νά ὑποχρεώσει κάποιον νά παραβῆ τίς ἠθικές του ἀρχές. Στήν Ἑλλάδα αὐτό εἶναι καθιερωμένο ἀπό τά χρόνια τοῦ Εὐριπίδη, πού ὑπεραπίσθηκε στήν τραγωδία του «Ἴφιγένεια ἐν Ταύροις» τό ἠθικό δικαίωμα τῆς ταφῆς καί ὅταν αὐτό ἐθεωρεῖτο παράνομο.

5. Τέλος, ή ανάπτυξη προσωπικής σχέσεως εμπιστοσύνης μεταξύ ιατροῦ καί ασθενοῦς εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀναγνώρισης τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Ὁ ἄρρωστος πρέπει νά ἔχει τό δικαίωμα τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς τοῦ ιατροῦ του, καί ὁ ἰατρός ὀφείλει νά ἀνταποκρίνεται στήν ἐκδηλούμενη αὐτῆ ἐμπιστοσύνη. Ὅμως δέν εἶναι ἠθικό τό νά ἐπιχειρεῖ ὁ ἰατρός ἐρειδόμενος ἐπί τῆς ἀμοιβαίας αὐτῆς ἐμπιστοσύνης νά ἐπιβάλλει στόν ἀσθενή του τίς ἐπαγγελματικές, φιλοσοφικές, ἠθικές ἢ πολιτικές του ἀντιλήψεις κατά τήν ἄσκηση τοῦ ἔργου του. Ὅφείλει νά προσφέρει ἀδιακρίτως πρὸς ὅλους τίς ὑπηρεσίες του, ἢ δέ ἄρνησή του νά τό πράξει γιά λόγους ἄσχετους πρὸς τήν ἐπιστημονική του ἐπάρκεια καί τήν περιστασιακή φυσική του ἀδυναμία δέν συνιστᾷ ἀπλῶς ἀντιδεοντολογική συμπεριφορά, ἀλλά ἀνήθικη ἐνέργεια. Ἡ σχέση ἐμπιστοσύνης ἐπιβάλλει ἐξάλλου τήν ἀποκάλυψη στόν ἄρρωστο κάθε λεπτομέρειας πού ἔχει σχέση μέ τήν πορεία τῆς ἀρρώστιας καί τήν ἐφαρμοζόμενη ἀγωγή. Θά δεχόμενος σέ εἰδικές ἢ ἐπείγουσες περιπτώσεις τήν παράλειψη αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος, ἰδίως ὅταν ἡ ἀποκάλυψη τῆς πλήρους ἀλήθειας στόν ἀσθενή εἰκάζεται ὅτι θά προκαλέσει τήν ψυχολογική κατάρρευσή του. Ἀπό τήν ἴδια σχέση ἀπορρέει καί τό καθήκον τοῦ ιατροῦ γιά τήν τήρηση τοῦ ἰατρικοῦ ἀπορρήτου, πού δέν λύνεται οὔτε μέ τό θάνατο τοῦ ἀσθενοῦς οὔτε μέ τό θάνατο τοῦ ιατροῦ. Ὅμως δέν συνιστᾷ νομίζω παραβίαση τοῦ ἰατρικοῦ ἀπορρήτου ἢ σέ ἐπιστημονικό ἐπίπεδο συνεργασία μέ ἄλλους ἰατρούς μέ βάση τά εὐρήματα τῆς νόσου καί μέ σκοπό τή θεραπεία της. Τό ἴδιο πρέπει νά ἰσχύσει καί ὅταν τά ἴδια εὐρήματα χρησιμοποιοῦνται ἀωνύμως γιά τήν προαγωγή τῆς ἰατρικῆς ἔρευνας.

Τό ἐρώτημα πού ἀναπηδᾷ τώρα εἶναι πῶς θά ἐξασφαλισθῇ ἡ ἰατρική ἠθική. Σέ πολλές χῶρες ὑπάρχουν γιά τό σκοπό αὐτό ἐπιτροπές Ἠθικῆς (*Comités d'ethique*) πού εἴτε ἐλέγχουν τά ἐρευνητικά προγράμματα, ὅταν αὐτά γίνονται σέ ἀνθρώπινο ὑλικό, ἢ συζητοῦν καί ἀποφασίζουν ἐπί συγκεκριμένων περιπτώσεων ἀρρώστων. Τίς ἐπιτροπές αὐτές συγκροτοῦν ἰατροί, θεολόγοι, φιλόσοφοι, νομικοί. Στή χώρα μας ἔχει στό παρελθόν προταθῆ ἡ σύσταση τέτοιων Ἐπιτροπῶν, χωρίς ὅμως ἀποτέλεσμα. Ὁ καθηγητής κ. Σ. Δοξιάδης ἔχει ὑποστηρίξει αὐτή τή λύση μόνο γιά τίς πύο πάνω δύο ομάδες καί ὄχι καί γιά τή ρύθμιση σχέσεων ἰατρῶν μεταξύ των ἢ αὐτῶν καί τοῦ ἄλλου ὑγειονομικοῦ προσωπικοῦ. Κατά τόν καθηγητή, ἡ λύση αὐτή εἶναι ἀναγκαία γιά 4 λόγους, πού εἶναι: α) Οἱ πρόοδοι τῆς ἰατρικῆς κατά τά τελευταῖα χρόνια, πού τήν ἔκαναν καί περισσότερο ἀποδοτική ἀλλά καί περισσότερο ἐπικίνδυνη. β) Ἡ μεγαλύτερη παρέμβαση τοῦ κράτους στήν προαγωγή τῆς ὑγείας, πού σημαίνει μεγαλύτερη ἐπέμβασή του στήν ἰδιωτική ζωή, ἄρα σύγκρουση κοινωνικοῦ

συμφέροντος καί ατομικῆς ἐλευθερίας. γ) Τά ἐρωτήματα πού δημιουργοῦνται, γιά τίς πηγές καί τήν κατανομή τῶν κρατικῶν πόρων στόν τομέα τῆς υγείας, καί δ) Οἱ πολῖτες ἔχουν περισσότερες γνώσεις σέ θέματα υγείας, περισσότερες προσδοκίες καί πολύ μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις ἀπό τόν ἰατρό σάν ἄτομο καί ἀπό τίς ὑπηρεσίες υγείας. Ἐκτός ὅμως ἀπό τά ἀνωτέρω μεγαλύτερη σημασία ἔχει ἡ ἀνάγκη προστασίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπό ἀνίερες ἐπεμβάσεις στήν προσωπική σφαῖρα τῶν ἐσώτατων στοιχείων τῆς προσωπικότητός του καί διαφύλαξης τῆς ἀκεραιότητός του ἀπό καταχρήσεις πού ἐνδέχεται νά γίνουν ἐν ὀνόματι, κατά πρόσχημα μὲν τῆς ἐπιστήμης, κατ' οὐσίαν ὅμως συμφερόντων, ἐπιδιώξεων καί ἐνεργειῶν πού θά ἀποβλέπουν στήν ἐπικυριαρχία ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας του καί τοῦ ἀπαραβίαστου τοῦ προσώπου του. Σέ μιὰ ἐποχή, ὅπως ἡ ἰδική μας, ὅπου τόσος πολὺς γίνεται λόγος γιά τά ἀνθρώπινα δικαιώματα, καί μόνον τό βάσιμο ἐνδεχόμενο πού προκύπτει ἀπό τήν ἀλόγιστη πρόοδο τῆς ἰατρικῆς τεχνολογίας γιά τυχόν ἐνέργειες ἢ παραλείψεις σέ βάρος τοῦ ἀνθρώπου, ἢ λήψη τῶν ὁποίωνδήποτε μέτρων τόσο γιά τήν ἐνεργοποίηση τῆς ἰατρικῆς συνείδησης, ὅσο καί γιά τήν ἀποτροπή ἢ καί τόν κολασμό κάθε παραβίασής της, νομίζω ὅτι εἶναι εὐπρόσδεκτη καί ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλόμενη. Οἱ Ἐπιτροπές Ἠθικῆς παρά τόν σαφῶς γνωμοδοτικό τους χαρακτήρα μποροῦν νά ἐξελιχθοῦν σέ ὄργανα κατευθύνσεως καί ἐλέγχου τῶν ἐπιστημονικῶν δραστηριοτήτων στόν τομέα τῆς ἰατρικῆς βιολογίας κυρίως καί τῆς γενετικῆς πού προδιαθέτουν γιά παραβιάσεις καί καταχρήσεις.

Ὅπως καί στήν ἀρχή ἐτόνισα, ἡ Ἠθική δέν εἶναι σύνολο κανόνων συμπεριφορᾶς οὔτε κώδικας περιπτώσεων ἀναλυτικά προβλεπόμενων, ἢ συμμόρφωση πρὸς τόν ὁποῖον νά συνιστᾶ τό ἠθικῶς δέον. Ἡ Ἠθική εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό κανόνες καί κώδικες. Εἶναι στάση ζωῆς, εἶναι τρόπος ζωῆς, σέ τελευταία ἀνάλυση εἶναι κριτήριο γιά ὀρθή κάθε φορά τοποθέτηση ἐπὶ καιρίων προβλημάτων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος, καί μάλιστα ὁ ἐπιστήμων, διαθέτει τό κριτήριο αὐτό, τότε εἶναι σέ θέση νά παίρνει τή σωστή στάση κάθε φορά ἀπέναντι στήν ἴδια τή ζωή. Τό Εὐαγγέλιο προσφέρει τέτοια αὐθεντικά καί ἀντικειμενικά κριτήρια. Γι' αὐτό, ἂν κανεὶς θέλει νά εἶναι ἠθικός, μέ τή χριστιανική ἐννοια τοῦ ὄρου, δέν μπορεῖ παρά νά ἀφήσει τό Εὐαγγέλιο νά ἐπηρεάσει ὅλο του τό εἶναι, σκέψη, βούληση, νόηση, διανοήματα καί διαβήματα. Τότε αὐτός ὁ ἄνθρωπος θά ἀναγεννηθῇ πνευματικά καί θά γίνῃ ὅλος φῶς καί ὅλος φωτιά καί ὅλος λαμπρότης καί ἀγαθοσύνη καί χάρις. Στά χέρια τέτοιων ἀνθρώπων ἡ ἐπιστήμη, καί ἡ πιό προωθημένη, γίνεται ἀληθινή σοφία, δημιουργία, εὐεργεσία καί δωρεά γιά τόν ἄνθρωπο καί γιά τή ζωή του. Οἱ καιροὶ μας δείχνουν πῶς αὐτό πρέπει νά τό ἐπιδιώξουμε ὅλοι μας. Μέ τόν συγκεκριμένο τρόπο πού ἡ εὐαγγελική θεία ἀλήθεια ὑπαγορεύει καί ἐγγυᾶται.

Σήμερα οί ἐπιστήμονες διερωτῶνται ἂν ἡ ἐποχή μας μπορεῖ νά ξεπεράσει τὰ προβλήματα πού δημιουργεῖ ἡ δύναμη τοῦ χρήματος καί ἡ ἰσχὺς τῆς ἐξουσίας στήν ἀνεξέλεγκτη δημιουργία ἐφαρμογῶν πού ἀντιστρατεύονται τό ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ὅμως ὁ σεβασμός πρὸς τίς ἠθικές ἀξίες δέν πρέπει νά ἐπηρεάζεται ἀπὸ συμφέροντα καί ἄνομες σκοπιμότητες. Ὅσο δύσκολο καί ἂν εἶναι αὐτό, εἶναι ὡστόσο ἀπαραίτητο. Γι' αὐτό καί σᾶς ἀπευθύνω ἑκκλήση νά παραμείνετε πιστοί στὸν ὄρκο σας καί νά ἀντισταθῆτε στὸν χεῖμαρρο τῆς σύγχυσης πού σᾶς ἀπειλεῖ.

Σᾶς εὐχομαι τὴ δύναμη τοῦ θεοῦ γιὰ νά ἀντιστέκεσθε στοὺς πειρασμούς, γιὰ νά προβάλλετε τίς ἀρχές σας. Ὁ Θεός νά εἶναι μαζί σας.